From: Secretariaat-Directie GGD Zeeland <Secretariaat-Directie@ggdzeeland.nl>
Sent: woensdag 6 juli 2022 14:50:33
To: Andrea Meijer (a.meijer@kapelle.nl); Barbara van Doornum (b.van.doornum@goes.nl); Dirk van Bunder (d.van.bunder@gemeentehulst.nl); Floor Vermeulen (griffie@vlissingen.nl); Jantien Fröling (griffie@veere.nl); Joost de Jong (griffier@terneuzen.nl); Kees Poortvliet (k.poortvliet@noord-beveland.nl); Mirjam Wisse (griffie@middelburg.nl); Paul Claeijs; Raadsgriffier Borsele (griffie@borsele.nl); Raadsgriffier Reimerswaal (griffie@reimerswaal.nl); Raadsgriffier Schouwen-Duiveland (griffie@schouwen-duiveland.nl); Raadsgriffier Tholen (griffie@tholen.nl)
Cc: Secretariaat-Directie GGD Zeeland
Subject: Advies expertgroep bevolkingsonderzoek PFAS en persbericht GGD Zeeland
Attachments: aanbiedingsbrief advies CET PSH GOR - PFAS in de Westerschelde.pdf; Advies CET PSH GOR PFAS in de Westerschelde.pdf; Persbericht PFAS_220705 def .pdf

---

Geachte collegeleden en leden van de raad,

Het advies van de expertgroep naar de mogelijkheden voor een PFAS-gezondheidsonderzoek in Zeeland is bekend. De expertgroep adviseert geen regionaal, maar een landelijk onderzoek naar PFAS met daarin specifieke aandacht voor de met PFAS vervuilde gebieden. De GGD Zeeland sluit zich aan bij dit advies.

In de bijlagen vindt u het rapport van de adviesgroep en het persbericht van de GGD Zeeland dat later vandaag zal worden gepubliceerd.

Namens Joke Gaemers,
Directeur Publieke Gezondheid & Veiligheid

Met vriendelijke groet,

Karin van Lingen
Secretariaat Directie en Bestuur

E: Secretariaat-Directie@ggdzeeland.nl
W: www.ggdzeeland.nl

Disclaimer: GGD Zeeland, Veilig Thuis Zeeland, Inkooporganisatie Jeugdhulp Zeeland gaan zorgvuldig om met informatie. Desondanks kan de organisatie niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele onjuistheden in dit bericht of gevolgen die er uit voortvloeien. De informatie is uitsluitend bedoeld voor de geadresseerde. Verstrekking aan en gebruik door anderen is niet toegestaan. Indien u niet de geadresseerde bent, verzoeken wij u ons het bericht retour te zenden.

Disclaimer: GGD Zeeland, Veilig Thuis Zeeland, Inkooporganisatie Jeugdhulp Zeeland gaan zorgvuldig om met informatie. Desondanks kan de organisatie niet aansprakelijk worden gesteld voor eventuele onjuistheden in dit bericht of gevolgen die er uit voortvloeien. De informatie is uitsluitend bedoeld voor de geadresseerde. Verstrekking aan en gebruik door anderen is niet toegestaan. Indien u niet de geadresseerde bent, verzoeken wij u ons het bericht retour te zenden.

CET PSH GOR

Crisis Expert Team
psychosociale hulpverlening
en gezondheidsonderzoek bij rampen en incidenten

aan: mevrouw J. Gaemers
directeur publieke gezondheid
GGD Zeeland
Postbus 345
4460 AS Goes

Ons kenmerk
CET PSH GOR 2022-002

Uw kenmerk

Behandeld door
naam Diane Houweling
T 06-21391816
email diane.houweling@rivm.nl

Kopie aan
Arnold Bergstra

Bijlagen
Advies CET PSH GOR – PFAS in de Westerschelde

Datum: 29 juni 2022
Betreft: Advies CET PSH GOR – PFAS in de Westerschelde

Beste mevrouw Gaemers,

In reactie op uw adviesverzoek aan het Crisis Expert Team psychosociale hulpverlening en gezondheidsonderzoek bij rampen en incidenten (CET PSH GOR) heeft het crisisexpertteam afgewogen of met de resultaten van gezondheidsonderzoek de zorg voor en de ondersteuning van mensen wonend langs de Westerschelde kan worden geoptimaliseerd. De uitkomst van deze afweging is dat het crisisexpertteam afraadt om regionaal gezondheidsonderzoek te doen naar aanleiding van de aanwezigheid van PFAS in de Westerschelde.

Regionaal gezondheidsonderzoek zal niet bijdragen aan betere gezondheidszorg (preventie, diagnostiek of behandeling) op individueel of collectief niveau. PFAS-concentraties in bloed van mensen wonend langs de Westerschelde zullen niet gekoppeld kunnen worden aan blootstellingsbronnen of aan eventueel op individueel niveau optredende gezondheidseffecten. Ook zullen deze resultaten niet bijdragen aan aanvullende maatregelen om blootstelling of gezondheidseffecten te beperken. Het is bekend dat de Nederlandse bevolking wordt blootgesteld aan te veel PFAS en dat er nationaal en internationaal beleid nodig is om deze blootstelling te verminderen.

Ongerustheid in Zeeland zal niet minder worden door het uitvoeren van gezondheidsonderzoek rondom de Westerschelde. Mensen blijven met vragen zitten omdat de PFAS-concentraties in bloed niet aan een bron, individueel gezondheidseffect of te nemen maatregel gekoppeld kunnen worden. Het crisisexpertteam adviseert om een regionaal loket in te richten waar mensen terecht kunnen met vragen en zorgen over PFAS en gezondheid. Een loket geeft ook de mogelijkheid een beter beeld te krijgen van welke vragen en zorgen er leven. Op basis daarvan kan gerichte voorlichting plaatsvinden of ondersteuning geboden worden.

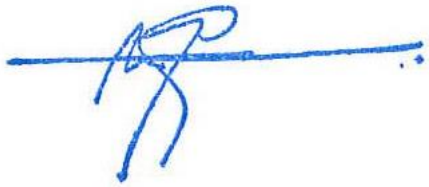
Vanuit wetenschappelijk perspectief acht het crisisexpertteam gezondheidsonderzoek wel waardevol, mits ingebed in een breed landelijk onderzoek. Daarin zouden dan ook blootstellingsroutes en gezondheidseffecten moeten worden meegenomen in een grotere, voor de Nederlandse bevolking representatieve, populatie met speciale aandacht voor locaties met een bekende PFAS-bron. Zulk onderzoek is ook beleidsmatig waardevol. Het kan handvatten bieden om met beleidskeuzes blootstelling te verlagen. Daarnaast kan het effectiviteit van maatregelen monitoren in de tijd.

Naast deze aspecten merkt het crisisexpertteam op dat de situatie langs de Westerschelde anders is dan in de directe omgeving van de 3M-fabriek in Zwijndrecht (België).

Het crisisexpertteam wil benadrukken dat zorgen over blootstelling aan PFAS en de gevolgen voor de gezondheid, waaronder ook stress-gerelateerde klachten, niet moeten worden onderschat. Zorgen hebben mogelijk invloed op het welzijn en de gezondheid van omwonenden. Regionaal gezondheidsonderzoek zal de zorgen echter niet weg kunnen nemen.

Het crisisexpertteam biedt aan om het advies toe te lichten. Als u vragen heeft over het advies kunt u contact opnemen met het crisisexpertteam via mij of via de secretaris, Diane Houweling, diane.houweling@rivm.nl .

Met vriendelijke groet,

Dr. J.M.M. de Gouw
voorzitter CET PSH GOR
directeur publieke gezondheid
GGD Hollands Midden

CET PSH GOR

Crisis Expert Team psychosociale hulpverlening en gezondheidsonderzoek bij rampen en incidenten

Nut en noodzaak van gezondheidsonderzoek naar aanleiding van PFAS in de Westerschelde

28 juni 2022
Advies van CET PSH GOR, gegeven op verzoek van GGD Zeeland

Samenvatting van het advies

Het Crisis Expert Team PSH GOR (vanaf hier: crisisexpertteam) heeft afgewogen of met de resultaten van gezondheidsonderzoek de zorg voor en de ondersteuning van mensen wonend langs de Westerschelde kan worden geoptimaliseerd. De uitkomst van deze afweging is dat het crisisexpertteam afraadt om regionaal gezondheidsonderzoek te doen naar aanleiding van de aanwezigheid van PFAS in de Westerschelde.

Regionaal gezondheidsonderzoek zal niet bijdragen aan betere gezondheidszorg (preventie, diagnostiek of behandeling) op individueel of collectief niveau. PFAS-concentraties in bloed van mensen wonend langs de Westerschelde zullen niet gekoppeld kunnen worden aan blootstellingsbronnen of aan eventueel op individueel niveau optredende gezondheidseffecten. Ook zullen deze resultaten niet bijdragen aan aanvullende maatregelen om blootstelling of gezondheidseffecten te beperken. Het is bekend dat de Nederlandse bevolking wordt blootgesteld aan te veel PFAS en dat er nationaal en internationaal beleid nodig is om deze blootstelling te verminderen.

Ongerustheid in Zeeland zal niet minder worden door het uitvoeren van gezondheidsonderzoek rondom de Westerschelde. Mensen blijven met vragen zitten omdat de PFAS-concentraties in bloed niet aan een bron, individueel gezondheidseffect of te nemen maatregel gekoppeld kunnen worden. Het crisisexpertteam adviseert om een regionaal loket in te richten waar mensen terecht kunnen met vragen en zorgen over PFAS en gezondheid. Een loket geeft ook de mogelijkheid een beter beeld te krijgen van welke vragen en zorgen er leven. Op basis daarvan kan gerichte voorlichting plaatsvinden of ondersteuning geboden worden.

Vanuit wetenschappelijk perspectief acht het crisisexpertteam gezondheidsonderzoek wel waardevol, mits ingebed in een breed landelijk onderzoek. Daarin zouden dan ook blootstellingsroutes en gezondheidseffecten moeten worden meegenomen in een grotere, voor de Nederlandse bevolking representatieve, populatie met speciale aandacht voor locaties met een bekende PFAS-bron. Zulk onderzoek is ook beleidsmatig waardevol. Het kan handvatten bieden om met beleidskeuzes blootstelling te verlagen. Daarnaast kan het effectiviteit van maatregelen monitoren in de tijd.

Naast deze aspecten merkt het crisisexpertteam op dat de situatie langs de Westerschelde anders is dan in de directe omgeving van de 3M-fabriek in Zwijndrecht (België).

Het crisisexpertteam wil benadrukken dat zorgen over blootstelling aan PFAS en de gevolgen voor de gezondheid, waaronder ook stress-gerelateerde klachten, niet moeten worden onderschat. Zorgen hebben mogelijk invloed op het welzijn en de gezondheid van omwonenden. Regionaal gezondheidsonderzoek zal de zorgen echter niet weg kunnen nemen.

1. Aanleiding

Per- en polyfluoralkylstoffen (PFAS) zijn chemische stoffen die door de mens zijn gemaakt. Zij komen van nature niet voor in het milieu. Voorbeelden van PFAS zijn GenX, PFOA (perfluoroctaanzuur) en PFOS (perfluoroctaansulfonzuur). PFAS hebben een negatief effect op de volksgezondheid en het milieu.

In 2021 kwam een PFOS vervuiling rond de 3M-fabriek bij Zwijndrecht (België) aan het licht. Hiermee ontstond er aandacht voor de aanwezigheid van PFAS in de Westerschelde en het Kanaal Gent-Terneuzen. Het aantreffen van PFAS in de leefomgeving heeft in Zeeland geleid tot zorgen over gezondheidseffecten door blootstelling aan PFAS.

Een aantal raadsleden heeft aangegeven dat bezorgde burgers contact met hen hebben opgenomen. De GGD heeft uitvraag gedaan bij de afdeling Jeugdgezondheidszorg, bij huisartsen en gemeente. Bij de GGD zijn enkele vragen over het doen van bloedonderzoek binnengekomen en enkele over het wel of niet mogen eten van vis uit de Westerschelde, naar aanleiding van het GGD advies over consumptie van vis uit de Westerschelde. Bij de ondervraagde huisartsen waren er enkele patiënten met vragen over PFAS.

In een aantal gemeenten hebben gemeenteraadsleden moties ingediend met het verzoek een gezondheidsonderzoek te starten naar aanleiding van PFAS in de Westerschelde. In de gemeenten Hulst, Kapelle en Reimerswaal zijn moties aangenomen. Ook is tijdens de vergaderingen van het Dagelijks Bestuur en Algemeen Bestuur van de Gemeenschappelijke Regeling GGD Zeeland meermaals gesproken over PFAS.

Het Algemeen Bestuur van de GGD Zeeland heeft op 8 april 2022 besloten om op basis van de resultaten van het voedselveiligheidsonderzoek (25 mei 2022) de vervolgroute te bepalen, mede naar aanleiding van de wens van gemeenteraden om gezondheidsonderzoek te starten.

Het verzoek van de gemeenten om een gezondheidsonderzoek uit te gaan voeren was voor GGD Zeeland aanleiding om een adviesvraag neer te leggen bij het crisisexpertteam.

2. Adviesvraag

De vragen van de GGD Zeeland aan het crisisexpertteam zijn:

a. Wordt het zinvol geacht om gezondheidsonderzoek te doen naar PFAS bij inwoners wonend langs de Westerschelde, en zo ja in welke vorm?

b. Omdat gemeenteraden aangeven gezondheidsonderzoek te willen uitvoeren is een aanvullende vraag, mocht het crisisexpertteam adviseren dat gezondheidsonderzoek niet zinvol is, maar de raden het tegen het advies in wel willen gaan doen: Hoe zou het gezondheidsonderzoek dan het beste kunnen worden opgezet en uitgevoerd?

3. Totstandkoming advies

Het advies is opgesteld door het CET PSH GOR. Het crisisexpertteam bestaat in dit geval uit deskundigen van de disciplines milieu-epidemiologie, toxicologie, medische milieukunde, gezondheidsonderzoek na rampen en (milieu)incidenten, psychologie en risicoperceptie en -communicatie (zie bijlage 1). Het crisisexpertteam is online bij elkaar gekomen. Tijdens de bijeenkomst zijn verschillende opties overwogen en is de opzet en inhoud van het advies besproken. Het crisisexpertteam heeft afgewogen of met de resultaten van gezondheidsonderzoek de zorg voor en de ondersteuning van mensen wonend langs de Westerschelde kan worden geoptimaliseerd.

Het advies van het crisisexpertteam is een onafhankelijk deskundig advies met een niet-bindend karakter. Het bevoegd gezag kan altijd, liefst gemotiveerd, afwijken van het advies. In het advies wordt een integrale afweging gemaakt waarin de expertise van betrokken experts wordt gebundeld.

4. Advies en aanbevelingen

Het crisisexpertteam raadt af regionaal gezondheidsonderzoek te doen naar aanleiding van de aanwezigheid van PFAS in de Westerschelde. Wel wordt geadviseerd om een regionaal loket in te richten waar mensen terecht kunnen met vragen en zorgen over PFAS en om in breed landelijk gezondheidsonderzoek specifieke aandacht te besteden aan met PFAS-belaste gebieden.

Het advies is gebaseerd op de volgende overwegingen, waarvan de eerste vier overeenkomen met de doelen die zijn beschreven in de Handreiking Gezondheidsonderzoek na rampen:

A. *Zorginhoudelijk doel*. Regionaal gezondheidsonderzoek zal niet bijdragen aan betere gezondheidszorg op individueel of collectief niveau. PFAS-concentraties in bloed zullen in deze situatie niet gekoppeld kunnen worden aan blootstellingsbronnen of aan eventueel optredende gezondheidseffecten op individueel niveau.

B. *Beleidsmatig doel*. Regionaal gezondheidsonderzoek in Zeeland zal niet bijdragen aan ander beleid. Het is bekend dat de Nederlandse bevolking wordt blootgesteld aan te veel PFAS en dat er nationaal en internationaal beleid nodig is om deze blootstelling te verminderen.

C. *Maatschappelijk doel*. Door het uitvoeren van regionaal gezondheidsonderzoek zal ongerustheid niet minder worden. Het crisisexpertteam adviseert om een regionaal loket in te richten waar mensen terecht kunnen met vragen en zorgen over PFAS en gezondheid.

D. *Wetenschappelijk doel*. Vanuit wetenschappelijk perspectief acht het crisisexpertteam gezondheidsonderzoek waardevol, mits ingebed in een breed landelijk onderzoek. Zulk onderzoek is ook beleidsmatig waardevol.

E. De situatie rondom de Westerschelde in Zeeland is anders dan in de directe omgeving van de 3M-fabriek in Zwijndrecht (België).

Hieronder worden de genoemde overwegingen verder uitgewerkt:

A. ***Zorginhoudelijk doel. Regionaal gezondheidsonderzoek zal niet bijdragen aan betere gezondheidszorg op individueel of collectief niveau.***
Gezondheidsonderzoek staat in de Handreiking Gezondheidsonderzoek na rampen beschreven als het uitvoeren van biomonitoring, vragenlijstonderzoek en/of onderzoek met behulp van bestaande registraties. Geen van deze vormen van onderzoek kan een antwoord geven op vragen van de individuele bewoner, zoals 'Wat betekent de concentratie PFAS in mijn bloed voor mijn gezondheid op dit moment en in de toekomst?' en 'Wat kan ik doen om de PFAS concentratie in mijn bloed te verlagen?'.
In de situatie langs de Westerschelde zal het resultaat van een biomonitoringsonderzoek door middel van het meten van PFAS-concentraties in het bloed niet kunnen worden gekoppeld aan blootstellingsbronnen of aan mogelijk op individueel niveau optredende gezondheidseffecten. Ook kunnen aan individuele PFAS-concentraties in het bloed geen behandelconsequenties verbonden worden. PFAS kunnen niet versneld uit het lichaam verwijderd worden. Samenvattend levert gezondheidsonderzoek, ongeacht de uitkomst, op individueel niveau geen extra mogelijkheden op voor betere gezondheidszorg (preventie, diagnostiek of behandeling) of voor betere ondersteuning van mensen wonend langs de Westerschelde.

   Op populatieniveau kan op basis van toxicologisch en epidemiologisch onderzoek PFAS blootstelling wel worden gerelateerd aan het risico op gezondheidseffecten. Op basis van de beschikbare informatie kan niet op individueel niveau gezegd worden of iemand met een bepaalde PFAS-concentratie in het bloed te maken zal krijgen met een gezondheidseffect en zo ja met welk effect. Op dit moment is er geen zicht op verhoogde incidentie of prevalentie rondom de Westerschelde van aandoeningen met een relatie tot blootstelling aan PFAS. Uit een beperkte inventarisatie van de GGD, waaronder informatie via sociale media, kwam geen beeld naar voren dat mensen uit de omgeving van de Westerschelde zich vaker melden met gezondheidseffecten die te relateren zijn aan PFAS-blootstelling.

B. ***Beleidsmatig doel. Regionaal gezondheidsonderzoek zal niet bijdragen aan ander beleid.***
Het is uit eerder onderzoek bekend dat een groot deel van de Nederlandse populatie een te hoge blootstelling aan PFAS heeft en er is regionaal en landelijk aandacht voor de vermindering van PFAS-uitstoot en -blootstelling. Het is belangrijk om via nationale en internationale beleidsmaatregelen de blootstelling van de gehele Nederlandse bevolking aan PFAS zo snel mogelijk te verminderen. Dit is voor de situatie rond de Westerschelde niet anders dan elders in Nederland. Om de individuele PFAS-blootstelling langs de Westerschelde te beperken is reeds een specifiek advies gegeven hoe deze blootstelling aan PFAS in deze regio verminderd kan worden (met name aan specifieke groepen met een verhoogd blootstellingsrisico, zoals mensen die zelfgevangen vis en garnalen uit de Westerschelde eten). Regionaal gezondheidsonderzoek zal hieraan niet verder kunnen bijdragen.

C. ***Maatschappelijk doel. Regionaal gezondheidsonderzoek zal niet bijdragen aan vermindering van ongerustheid***

Door het uitvoeren van regionaal gezondheidsonderzoek zal ongerustheid niet minder worden. Mensen blijven met vragen zitten omdat PFAS-concentraties in bloed niet gekoppeld kunnen worden aan een bron, een individueel gezondheidseffect of aan een gerichte maatregel om de blootstelling of een gezondheidseffect te beperken. Het crisisexpertteam adviseert om een regionaal loket in te richten waar mensen terecht kunnen met vragen en zorgen over PFAS en gezondheid. Een loket geeft ook de mogelijkheid een beter beeld te krijgen van welke vragen en zorgen er leven. Op basis daarvan kan gerichte voorlichting plaatsvinden of ondersteuning geboden worden.

D. Wetenschappelijk doel. Vanuit wetenschappelijk perspectief is gezondheidsonderzoek waardevol

Vanuit wetenschappelijk perspectief acht het crisisexpertteam gezondheidsonderzoek waardevol, mits ingebed in een breed landelijk onderzoek. Daarin zouden dan ook blootstellingsroutes en gezondheidseffecten moeten worden meegenomen in een grotere, voor de Nederlandse bevolking representatieve, populatie met speciale aandacht voor locaties met een bekende PFAS-bron. Dit kan op groepsniveau inzicht opleveren over de relatie tussen blootstelling en gezondheidseffecten.

Zulk onderzoek is ook beleidsmatig waardevol. Het uitvoeren van een uitgebreid en prospectief nationaal blootstellingsonderzoek, inclusief humane biomonitoring, biedt inzicht in de mate van blootstelling en handvatten voor het maken van gerichte beleidskeuzes om effectief blootstelling te kunnen verlagen. Ook geeft het de mogelijkheid om de effectiviteit van deze maatregelen te kunnen monitoren in de tijd.

E. De situatie rondom de Westerschelde (Nederland) is anders dan in de directe omgeving van de 3M-fabriek in Zwijndrecht (België).

Onderzoek in Zwijndrecht (België) toont een duidelijke en snel-aflopende gradiënt in PFAS-concentraties in grond, grondwater en lucht, met een toenemende afstand van de 3M-fabriek. Door de afstand zijn de PFAS-concentraties langs de Westerschelde veel lager dan direct rondom de 3M-fabriek. Door de PFAS-concentraties in de directe omgeving van de 3M-fabriek is de blootstelling daar hoger via lokaal geteelde voeding (voornamelijk via eieren van eigen kippen) en via gebruik van eigen grondwater dan langs de Westerschelde.

De Vlaamse Overheid heeft vanuit een wetenschappelijk en beleidsmatig perspectief al twintig jaar een uitgebreid humaan biomonitoringsprogramma uitgevoerd. Hierin wordt naast het meten van stoffen in bloed ook veel informatie verzameld over blootstellingsroutes en markers voor gezondheidseffecten. Nieuwe aandachtsgebieden, zoals PFAS, kunnen hier relatief makkelijk betekenisvol aan worden toegevoegd (met de mogelijkheid om concentraties in bloed te relateren aan blootstellingsroutes en mogelijke gezondheidseffecten). In Nederland bestaat geen traditie om biomonitoring uit te voeren.

Slotopmerkingen

Op de tweede adviesvraag van GGD Zeeland wordt in dit advies niet ingegaan. Het crisisexpertteam onderbouwt in dit advies dat een regionaal gezondheidsonderzoek geen toegevoegde waarde heeft voor de gezondheid of het welzijn van mensen die langs de Westerschelde wonen. Een meerjarige, landelijke monitoring van PFAS in de leefomgeving en in de mens kan hier wel aan bijdragen. Het crisisexpertteam doet hieronder enkele aanbevelingen voor zinvolle interventies.

De Rijksoverheid staat positief tegenover extra onderzoek naar de situatie omtrent PFAS blootstelling in heel Nederland. In de kamerbrief 'Vermindering blootstelling aan PFAS na de EFSA-opinie (4 juni 2021)' hebben de minister en staatsecretaris van Infrastructuur en Waterstaat samen met de minister van Medische Zorg en Sport aangegeven de aanbevelingen van het RIVM op te volgen. Het RIVM adviseerde om de kennis van de blootstelling aan PFAS via voedsel, drinkwater en andere bronnen te actualiseren, met een scenariostudie inzicht te geven in de (kosten)effectiviteit van verschillende mogelijke (combinaties van) maatregelen, en met meerjarige landelijke (bio)monitoring het effect van de maatregelen te volgen.

Het is van toegevoegde waarde om internationale onderzoeken, waaronder de biomonitoringsstudie uit Vlaanderen, te volgen. Deze kunnen basis vormen voor een studiedesign voor een breed landelijk gezondheidsonderzoek in de Nederlandse situatie. Aanvullend kunnen elders verworven inzichten over blootstelling en gezondheidseffecten vergeleken worden met resultaten die volgen uit het Nederlandse onderzoek.

Aanbevelingen

- Richt een regionaal loket in waar mensen terecht kunnen met vragen en zorgen over PFAS en gezondheid.
- Sluit aan bij de meerjarige, landelijke monitoring van PFAS in de leefomgeving en in de mens zoals voorgenomen door het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat en het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.
- Trek lessen uit de onderzoeksopzet en resultaten van buitenlandse biomonitoringsprogramma's.

Bijlage 1. Aanwezigen bij de bijeenkomst van het CET PSH GOR – gezondheidsonderzoek PFAS Westerschelde

Voorzitter:
- dr. Sjaak de Gouw, directeur Publieke Gezondheid, GGD Hollands Midden

Secretariaat cGM/RIVM:
- dr. Diane Houweling, wetenschappelijk medewerker
- Jantien Noorda, arts Maatschappij + Gezondheid, profiel medische milieukunde
- Nora van Gaal, AIOS Maatschappij + Gezondheid, profiel medische milieukunde

Experts:
- Wieneke Bil MSc., toxicoloog, afdeling Consumenten en Product Veiligheid, RIVM
- dr. ir. Rik Bogers, milieuepidemioloog, centrum Duurzaamheid, Milieu en Gezondheid, RIVM
- prof. dr. Majorie van Duursen, hoogleraar Environmental Health and Toxicology, VU Amsterdam
- ir. Joke Herremans, hoofd afdeling Consumenten en Product Veiligheid, RIVM
- dr. Joris IJzermans, expert gezondheidsonderzoek na rampen en (milieu-)incidenten, epidemiologie, onderzoek in huisartspraktijk, Nederlands instituut voor onderzoek van de gezondheidszorg (NIVEL)
- Henk Klapwijk, arts Maatschappij + Gezondheid, profiel medische milieukunde, GGD Zuid-Holland Zuid en GGD Rotterdam Rijnmond
- dr. Hilde van de Maele, milieuarts, Vlaamse overheid, Agentschap zorg en gezondheid
- dr. Robbert Verkooijen, arts Maatschappij + Gezondheid, profiel medische milieukunde, toxicoloog, nucleair geneeskundige, Nationaal Vergiftigingen Informatie Centrum (NVIC)
- dr. Fred Woudenberg, psycholoog met expertise risicoperceptie en -communicatie, medische milieukunde, hoofd cluster leefomgeving GGD Amsterdam

Toehoorder:
- dr. ir. Arnold Bergstra, milieugezondheidskundige en -epidemioloog, GGD Zeeland

Bijlage 2. Geraadpleegde documenten en websites

Agentschap Zorg en Gezondheid, Vlaamse overheid (2021). Nota Bepaling van PFAS in bloed: medisch milieukundig HBM (humane biomonitoring) onderzoek en individuele metingen

European Environment Agency. Effects of PFAS on human health. Beschikbaar via: https://www.eea.europa.eu/signals/signals-2020/infographics/effects-of-pfas-on-human-health/view (geraadpleegd 27 juni 2022)

EFSA Panel on Contaminants in the Food Chain (EFSA CONTAM Panel), Schrenk, D., Bignami, M., Bodin, L., Chipman, J. K., del Mazo, J., ... & Schwerdtle, T. (2020). Risk to human health related to the presence of perfluoroalkyl substances in food. EFSA Journal, 18(9), e06223

Fischhoff, B. (1995). Risk perception and communication unplugged: twenty years of process. Risk Analysis 15: 137-145

Geraets, L. (2021a) Risicoschatting PFAS in recreatieplas Berkendonk in Helmond RIVM-briefrapport 2021-0073

Geraets L. et al (2022) PFAS en zwemmen in de Westerschelde - locaties Schaar van Ouden Doel en RWZI-Bath effluent-lozingspunt bij Waarde RIVM-VSP advies 15156A00

GGD Zuid Holland Zuid (2022). Notitie Inzet in 2016 van de RIVM Expertgroep Gezondheidsonderzoek en Nazorg na milieu-incidenten en rampen op verzoek van GGD ZHZ

Hance, B.J., Chess, C., Sandman, P.M. (1987). Improving dialogue with communities. A risk communication manual for government. New Jersey Department of Environmental Protection, New Jersey, USA

HBM4EU Policy Brief PFAS. Beschikbaar via https://www.hbm4eu.eu/wp-content/uploads/2022/05/Policy-Brief-PFAS.pdf (geraadpleegd 27 juni 2022)

IJzermans, CJ. , Claassen, T., van der Ree, J. Handreiking Gezondheidsonderzoek na Rampen RIVM rapport 2014-200000003

Kamerbrief (04/06/2022) over vermindering blootstelling aan PFAS na de EFSA-opinie. Beschikbaar via https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/06/04/vermindering-blootstelling-aan-pfas-na-de-efsa-opinie (geraadpleegd 27 juni 2022)

PFAS-vervuiling Vlaanderen. Beschikbaar via https://www.vlaanderen.be/pfas-vervuiling (geraadpleegd 27 juni 2022)

RIVM (2020) Notitie: conclusie RIVM gebruik EFSA-TWI PFAS 15-12-2020

Schümann, M., Lilienthal, H., & Hölzer, J. (2021). Human biomonitoring (HBM)-II values for perfluorooctanoic acid (PFOA) and perfluorooctane sulfonic acid (PFOS)-Description, derivation and discussion. Regulatory Toxicology and Pharmacology, 121, 104868

Sjöberg, L. (1998). Worry and risk perception. Risk Analysis 18: 85-93

Van der Aa, M., Hartmann, J., Te Biesebeek, J. (2021) Analyse bijdrage drinkwater en voedsel aan blootstelling EFSA-4 PFAS in Nederland en advies drinkwaterrichtwaarde RIVM project M/270071

Verbod gebruik PFAS. Beschikbaar via https://www.rivm.nl/pfas/verbod-gebruik-pfas (geraadpleegd 27 juni 2022)

VITO en PIH (2021). Bevolkingsonderzoek PFAS bij omwonenden van de 3M-site in Zwijndrecht (26 oktober 2021) in opdracht van het Agentschap Zorg en Gezondheid, Vlaamse overheid

Zeilmaker M. et al (2016) Risicoschatting emissie PFOA voor omwonenden, Locatie: DuPont/Chemours, Dordrecht, Nederland RIVM briefrapport 2016-0049

Zonneveld M., Claassen L., Elberse J. (2022) Zicht op de zeedijk. Belevingsonderzoek Zeedijk in Perkpolder RIVM rapport 2022-0037

Zwartsen A., Boon P.E., (2022a) Verkennende risicobeoordeling van consumptie van vis en schaal- en schelpdieren uit de Westerschelde RIVM notitie 21-02-2022

Zwartsen A., Boon P.E. (2022b) Consumptie van producten verontreinigd met PFAS uit de Westerschelde RIVM briefrapport 2022-0020

Persbericht

Goes, 6 juli 2022

GGD Zeeland volgt advies landelijk expertteam: geen regionaal, maar landelijk bevolkingsonderzoek naar PFAS

GGD Zeeland heeft advies gevraagd aan het landelijk expertteam, op de vraag naar mogelijkheden voor een PFAS-gezondheidsonderzoek in Zeeland. Belangrijke voorwaarden voor het onderzoek zijn dat met de resultaten betere zorg kan worden geboden en ongerustheid bij inwoners over hun gezondheid kan worden weggenomen. Het expertteam raadt een regionaal gezondheidsonderzoek naar PFAS af, omdat het niet bijdraagt aan een betere gezondheidszorg. Zij stellen in het advies dat de uitkomsten niets zeggen over de oorzaak (blootstellingsbron) of het gevolg (mogelijke gezondheidseffecten). Een landelijk meerjarig onderzoek met specifieke aandacht voor met PFAS vervuilde gebieden acht het expertteam wel zinvol vanuit wetenschappelijk perspectief.

Regionaal onderzoek neemt zorgen niet weg
Bij een regionaal bevolkingsonderzoek blijven mensen met vragen zitten, omdat de PFAS-concentraties in het bloed niet aan een (lokale) bron, gezondheidseffect of maatregel te verbinden zijn. GGD Zeeland sluit zich bij deze conclusie van het expertteam aan. “Wij begrijpen heel goed dat er zorgen zijn bij inwoners en gemeenteraden over gezondheidsrisico’s. En we onderschatten zeker de consequenties niet van zorgen en stress op het welzijn en de gezondheid van omwonenden. Het is echter een complex vraagstuk dat verder gaat dan het wel of niet doen van bevolkingsonderzoek. Regionaal onderzoek zal de zorgen of ongerustheid niet weg kunnen nemen”, aldus Joke Gaemers, directeur Publieke Gezondheid. Ze licht verder toe: “We kunnen de deelnemers van een dergelijk onderzoek niet vertellen wat de uitkomst voor hen persoonlijk betekent en er bestaat geen mogelijkheid om de aangetoonde PFAS-waarden te verlagen. Op deze manier levert het resultaat van dit onderzoek geen bijdrage aan de volksgezondheid”.

Meerjarig landelijk gezondheidsonderzoek
Een breed meerjarig landelijk gezondheidsonderzoek is wel zinvol. "Hiermee kan een relatie worden gelegd tussen blootstellingsbronnen, bloedwaarden en gezondheidseffecten. Waarbij gemeten concentraties in de omgeving richtinggevend zijn voor de hotspots in zo’n onderzoek. Die relatie kan niet worden vastgesteld met kleinschalig onderzoek in een gebied met variabele concentraties in de omgeving". Zo stelt dr. Sjaak de Gouw, voorzitter van het landelijk expertteam, dat onder andere bestaat uit deskundigen op het gebied van milieu-epidemiologie, toxicologie, medische milieukunde en gezondheidsonderzoek na rampen en (milieu)incidenten. GGD Zeeland is het eens met het advies en stelt zich beschikbaar om mee te adviseren in een landelijk onderzoek van het RIVM naar blootstellingsroutes van PFAS. En pleit ervoor dan specifiek aandacht te besteden aan met PFAS-vervuilde gebieden zoals de Westerschelde.

PFAS-kraan moet dicht
Vorig jaar werd bekend dat inwoners van Nederland via drinkwater en voedsel al meer PFAS binnenkrijgen dan de gezondheidskundige grenswaarde. Drinkwater en gevarieerde voeding zijn belangrijk om gezond te blijven, zelfs al krijg je hiermee PFAS binnen. “Het enige wat echt effect heeft is het zo snel mogelijk verminderen van de PFAS-uitstoot, regionaal maar ook landelijk, zodat

het niet meer in de natuur en in de mensen komt. Daar zijn stevige maatregelen voor nodig. Het uitvoeren van een regionaal gezondheidsonderzoek zal de ongerustheid onder omwonenden van de Westerschelde niet kunnen verminderen en ook op landelijk niveau geen effect hebben.", aldus Joke Gaemers.

Beperk consumptie uit de Westerschelde
Verder onderstreept GGD Zeeland nogmaals het eerder gegeven advies om geen zelf gevangen vis en garnalen te eten uit de Westerschelde, de consumptie van zelf geraapte mosselen en oesters uit de Westerschelde te beperken tot niet meer dan tien keer per jaar en zelf gesneden lamsoor met mate te eten. Op deze manier kunnen inwoners de inname van PFAS beperken.

Noot voor de redactie:

Bijgevoegd treft u het advies aan van het Crisis Expert Team psychosociale hulpverlening en gezondheidsonderzoek bij rampen en incidenten (expertteam). Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Patricia Stoel, Sr. communicatieadviseur, via Patricia.Stoel@ggdzeeland.nl of 06 100 406 46.

Persuitnodiging
Daarnaast bent u welkom voor een mondelinge toelichting op het advies van het expertteam door de voorzitter, de heer Dr. J.M.M. de Gouw en het standpunt van GGD Zeeland door directeur Publieke Gezondheid, mevr. J. Gaemers. Dit zal plaatsvinden op donderdag 7 juli om 11.30 uur, Westwal 37 in Goes. Wij verzoeken u uw aanwezigheid door te geven via communicatie@ggdzeeland.nl. U kunt zich melden bij de receptie van GGD Zeeland.